

UNIVERSITATEA „ȘTEFAN CEL MARE” SUCEAVA
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA, CHIȘINĂU
UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ „YURII FEDKOVICI”, CERNĂUȚI

COLOCVIUL INTERNAȚIONAL
DE ȘTIINȚE ALE LIMBAJULUI
„EUGENIU COȘERIU” (CISL)
(ediția a XIII-a)

LIMBAJE ȘI COMUNICARE

Volumul XIII

DINAMICA LIMBILOR ȘI LITERATURILOR
ÎN EPOCA GLOBALIZĂRII
Partea a II-a

Sanda-Maria ARDELEANU, Ioana-Crina COROI, Dorel FÎNARU
(Coordonatori)

Sub patronajul

Volumul cuprinde lucrările Colocviului Internațional de Științe ale Limbajului „Eugeniu Coșeriu” organizat de Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, Universitatea „Yurii Fedkovici”, Cernăuți, Ucraina și Lectoratul de limbă română al Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava în cadrul Universității „Yurii Fedkovici”, Cernăuți, Ucraina (ediția a XIII-a, Suceava, 16-18 octombrie 2015).

Comitetul onorific al CISL 2015

Acad. Anatol Ciobanu - Universitatea de Stat, Chișinău, Republica Moldova

Acad. Gheorghe Chivu - Academia Română, București

Acad. Marius Sala - Academia Română, București

Prof. univ. dr. Ion-Horia Bîrleanu - Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava

Prof. univ. dr. Anna Bondarenco - Universitatea de Stat, Chișinău, Republica Moldova

Prof. univ. dr. Gheorghe Moldoveanu - Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava

Prof. univ. dr. Ioan Oprea - Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava

Comitetul științific al CISL 2015

Prof. univ. dr. Sanda-Maria Ardeleanu - Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava

Prof. univ. dr. Iulian Boldea – Universitatea „Petru Maior”, Târgu-Mureș

Prof. univ. dr. Lora Bostan - Universitatea Națională „Yurii Fedkovici”, Cernăuți, Ucraina

Prof. univ. dr. Luminița Căraușu – Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași

Prof. univ. dr. habilitat Irina Condrea - Universitatea de Stat, Chișinău, Republica Moldova

Prof. univ. dr. Albumița-Muguraș Constantinescu - Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava

Prof. univ. dr. Elena Croitoru – Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați

Prof. univ. dr. Codrin-Liviu Cuțitaru - Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași

Prof. univ. dr. Mircea A. Diaconu - Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava

Prof. univ. dr. Rodica Dimitriu - Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași

Prof. univ. dr. Alexandru Gafton - Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași

Prof. univ. dr. Mihaela Gheorghe – Universitatea „Transilvania”, Brașov

Prof. univ. dr. Nicolina Iacob - Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava

Prof. univ. dr. Gina Măciucă - Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava

Prof. univ. dr. Rodica Nagy - Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava

Prof. univ. dr. Michaela Praisler - Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați

Prof. univ. dr. habilitat Elena Prus - Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Prof. univ. dr. habilitat Ala Sainenco - Universitatea „Alec Russo”, Bălți, Republica Moldova

Prof. univ. dr. Vasile Spiridon – Universitatea „Vasile Alecsandri”, Bacău
Prof. univ. dr. Elena-Brândușa Steiciuc - Universitatea „Ștefan cel Mare”,
Suceava
Prof. univ. dr. Vasile Țâra – Universitatea de Vest, Timișoara
Prof. univ. dr. habilitat Ludmila Zbanț - Universitatea de Stat, Chișinău,
Republica Moldova
Conf. univ. dr. Mariana Boca - Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
Conf. univ. dr. Aurel Buzincu – Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
Conf. univ. dr. Ionel C. Corjan - Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
Conf. univ. dr. Claudia Costin - Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
Conf. univ. dr. Sabina Fînaru - Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
Conf. univ. dr. Evelina Mezalina Graur - Universitatea „Ștefan cel Mare”,
Suceava
Conf. univ. dr. Ana Guțu - Universitatea Liberă Internațională din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
Conf. univ. dr. Cornelia Macsiniuc - Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
Conf. univ. dr. Ovidiu Morar - Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
Conf. univ. dr. Olga Oprea-Gancevici - Universitatea „Ștefan cel Mare”,
Suceava
Conf. univ. dr. Mina Maria Rusu – Ministerul Educației și Cercetării
Științifice
Conf. univ. dr. Luminița-Elena Turcu - Universitatea „Ștefan cel Mare”,
Suceava
Lect. univ. dr. Raluca-Nicoleta Balațchi - Universitatea „Ștefan cel Mare”,
Suceava
Lect. univ. dr. Ioana-Crina Coroi - Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
Lect. univ. dr. Dorel Fînaru - Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
Lect. univ. dr. Nicoleta-Loredana Moroșan - Universitatea „Ștefan cel Mare”,
Suceava
Lect. univ. dr. Daniela Petroșel - Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
Lect. univ. dr. Cătălina Pînzariu - Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
Lect. univ. dr. Ciprian Popa - Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
Lect. univ. dr. Codruț Șerban- Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
Lect. univ. dr. Oana Ursache – Universitatea din Granada, Spania
Lect. univ. dr. Felicia Vrânceanu - Universitatea Națională „Yurii
Fedkovic”, Cernăuți, Ucraina

Comitetul de organizare al CISL 2015

Prof. univ. dr. Sanda-Maria Ardeleanu
Prof. univ. dr. Rodica Nagy
Prof. univ. dr. Elena-Brândușa Steiciuc
Conf. univ. dr. Claudia Costin
Conf. univ. dr. Cornelia Macsiniuc

Conf. univ. dr. Olga Oprea-Gancevici
Conf. univ. dr. Evelina Mezalina Graur
Conf. univ. dr. Luminița-Elena Turcu
Lector univ. dr. Raluca-Nicoleta Balațchi
Lector univ. dr. Elena-Camelia Biholaru
Lector univ. dr. Ioana-Crina Coroi
Lector univ. dr. Nicoleta-Loredana Moroșan
Asist. univ. dr. Corina Iftimia

COMITETUL DE REDACȚIE AL VOLUMELOR CISL 2015

Sabina FÎNĂRU, Evelina Mezalina GRAUR, Corina IFTIMIA, Nicoleta-Loredana MOROȘAN, Angela ROBU, Mariana ȘOVEA

**Autorii articolelor își asumă întreaga responsabilitate
asupra originalității și creativității științifice.**

**VOLUM SPONSORIZAT DE
AGENȚIA UNIVERSITARĂ A FRANCOFONIEI.**

**Editură laureată a
PREMIULUI SENGHOR-CÉSAIRE
și a
ORDINULUI „LA PLÉIADE”, în Grad de Cavaler,
acordate de
ADUNAREA PARLAMENTARĂ A FRANCOFONIEI
(Berna, 2015).**

Sanda-Maria ARDELEANU, Ioana-Crina COROI,

Dorel FÎNARU

(Coordonatori)

**COLOCVIUL INTERNAȚIONAL
DE ȘTIINȚE ALE LIMBAJULUI
„EUGENIU COȘERIU” (CISL)**

(ediția a XIII-a)

LIMBAJE ȘI COMUNICARE

Volumul XIII

DINAMICA LIMBILOR ȘI LITERATURILOR

ÎN EPOCA GLOBALIZĂRII

Partea a II-a

**(16-18 octombrie 2015,
Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava)**

Sub patronajul

Casa Editorială *Demiurg*®
Iași, 2015

Redacție de carte: dr. Alexandrina Ioniță
Casa Editorială *Demiurg*®
(acreditată de CNCSIS în 2003, reacreditată în 2006 și în 2011).

✉ Șoseaua Păcurari nr. 68, bl. 550, sc. B, et. 4, ap. 16,
700547 - Iași, România
☎ 0232/25.70.33; 0745/37.81.50; 0727/840.275
E-mail: ceddemiurg@gmail.com; ceddemiurg@yahoo.fr
www.librariademiurg.com

Consilier editorial: dr. Alexandrina Ioniță
Director Marketing: dr. Irina Croitoru (☎ 0740/08.20.05).
Editura răspunde la comenzi în limita tirajului disponibil.

© Casa Editorială *Demiurg*®,
© Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

*Toate drepturile rezervate.
Nicio parte a acestei publicații
nu poate fi reprodusă sau transmisă,
în nicio formă, decât cu acordul scris al editurii.*

ISBN general: 978-973-152-301-9
ISBN vol. I: 978-973-152-302-6
ISBN vol. II: 978-973-152-303-3

CUPRINS

(volumul al II-lea)

Sanda-Maria ARDELEANU, Dorel FÎNARU,
Cuvânt de Bun venit și Mulțumire/9

- **PLEN DE DESCHIDERE:**
EUGENIU COȘERIU - UN „OM-LEGENDĂ”

Eugenia BOJOGA, *Componenta italiană a biografiei intelectuale
a lui Eugeniu Coșeriu/13*

Dorel FÎNARU, *Eugeniu Coșeriu – Amintiri din viitor/37*

- **COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE ÎN PLEN**

Henry BOYER, *Pour une sémiotique de la patrimonialisation.
Les identitèmes et la communication médiatique /47*

Jean-Yves CONRAD, *Roumanie, capitale ... Paris ou Bucarest-sur-Seine/62*

Johannes KABATEK, *Tradiție și inovație: lingvistica modernă de la
Saussure până în secolul al XXI-lea/69*

Cristinel MUNTEANU, *John Dewey and Eugenio Coseriu On Creativity
and Alterity in Language. Some Common Points/86*

Ioan OPREA, *Competență lingvistică și discurs/101*

Dumitru-Cornel VÎLCU, *Simptom, cuvânt, semn (termen, simbol, semnal) -
sau despre (im)posibilitatea unei semiotici integraliste /123*

- **SECȚIUNEA „EUGENIU COȘERIU” - NORMĂ / NORME**

Liliana AGACHE, *Lexic de origine maghiară în documente vechi
românești/143*

Cristina BLEORȚU, *¿Qué pasa con la entonación en el habla de Pola de
Siero ?/150*

Anna BONDARENCO, *Les antagonismes: l'événement et le stéréotype,
leur langage dans le roman d'Emile Zola « Germinal » et le roman « La*

- Peste » d'Albert Camus/159*
- Lucica BUCULEI (MOROȘAN)**, *Conceptul de „normă” în lingvistica românească și străină/188*
- Valeria Andreea CERLINCĂ**, *Ziarul „Scînteia”. Considerente critice/198*
- Ioana-Crina COROI**, *Prezența sinelui în discursul științific /207*
- Georgiana DIACONIȚA**, *Discursul religios în psalmi/217*
- Anișoara-Nina DUMITROV**, *Variații diacronice ale limbajului biblioteconomic românesc/225*
- Adel FARTAKH, Cătălina Iuliana PÎNZARIU**, *La evolución de los cambios semánticos de algunos lexemas en francés/231*
- Alina NACU**, *Discursul marketizării instituțiilor academice românești/239*
- Mihaela NOHAI**, *Alexandru Graur despre evoluția limbilor și schimbarea lingvistică/248*
- Alina-Viorela PRELIPCEAN**, *Consideraciones sobre la sufijación y su uso como recurso coloquial sintáctico en la narrativa española contemporánea/253*
- Elena SĂVESCU GHENGHEA**, *Mutații la nivelul limbii de lemn în presa românească scrisă – perioada 1985-2010/293*
- Anca URSACHE (TCACIUC), Diana KIBAK**, *Etimologia unor termeni populari din regiunea Cernăuți (raionul Storojineț, Ucraina)/301*
- Viorica VELECICO**, *Din istoricul cercetărilor privind terminologia botanică populară românească/308*
- Elena ZGÂRCIBABĂ**, *Uzul: între normă și flexibilitate/318*

• SECȚIUNEA SEMIOTICĂ ȘI COMUNICARE

- Călin-Horia BÂRLEANU**, *Simbol și literatură/326*
- Ana CRĂCIUNESCU**, *La sémiotique du «regard» dans la proxémique des relations «touriste(s)-hôte(s)». Pour une approche sans frontières/335*
- Vasile ILINCAN**, *Ziaristica eminesciană de la „Timpul”: Icoane vechi și icoane nouă /344*
- Mihaela NOHAI**, *Al. Graur despre funcția comunicativă a limbii din perspectiva raporturilor limbă – gândire – societate/358*
- Ana Elena SIMIONESCU**, *La dimension symbolique dans le discours religieux/363*

- **SECȚIUNEA DISCURS LITERAR / DISCURS CRITIC**

Mariana BOCA, *Minte, influență și literatură*/369

Ina DRIGA, *Întrebarea – element declanșator al dialogului în textul dramatic*/376

Ana-Maria OLARU (TICU), *Personajele lui Fănuș Neagu - tangențe mitice și legături acvatice*/388

Daniela PETROȘEL, *Cititorii lui Caragiale*/397

Francisca Iulia PIESZCZOCH (AIRINEI), *Tematica și redarea literară în proza bucovineană*/404

Gina PUICĂ, *Parages (1963) de Théodore Cazaban – une œuvre marginale dans le contexte du « Nouveau Roman » français*/412

- **SECȚIUNEA TRADUCEREA – LIMBĂ UNIVERSALĂ**

Raluca-Nicoleta BALAȚCHI, *Traduction et paratexte dans les sciences humaines*/435

Albumița-Muguraș CONSTANTINESCU, *Portrait du traducteur amoureux*/442

Corina IFTIMIA, *Pascal Quignard en roumain*/452

Sergiu LUPASCO, *Transferul lingvo-cultural - un fenomen pluridimensional inerent adaptării pragmatice în traducerea literaturii pentru copii*/457

Daniela Maria MARȚOLE, *„Macbeth” în manuscris*/471

- **SECȚIUNEA DIDACTICA LIMBILOR ȘI LITERATURILOR**

Alexei CHIRDEACHIN, Nicanor BABĂRĂ, Sofia SULAC, *Probleme de valorificare a rezultatelor cercetărilor din domeniul foneticii în formarea și dezvoltarea competențelor comunicative în limbi străine*/481

Adrian GHICOV, *Didactica textului sau despre comunicarea și înțelegerea umană ca finalitate valorică a educației*/487

Petronela Albinița LAZĂR, *„Joc în cioc” – Discursul ludic și jocul didactic în predarea limbii române în învățământul primar*/495

Marius Narcis MANOLIU, *Analiza discursului didactic*/506

Nicoleta-Loredana MOROȘAN, *Pour une approche didactique des références culturelles dans les récits de voyage*/522

Mariana ȘOVEA, Monica BULIGA, *Enseigner/apprendre le français à l'aide des images*/528

LA RESOLUTION DU COLLOQUE INTERNATIONAL DES SCIENCES DU LANGAGE „EUGENE COSERIU”,

**Suceava-Chișinău-Tchernowitsi, 15-18 octobre 2015, XIIIe édition,
Université „Ștefan cel Mare”, Suceava/544**

TRADIȚIE ȘI INOVAȚIE: LINGVISTICA MODERNĂ DE LA SAUSSURE PÎNĂ ÎN SECOLUL AL XXI-LEA

Johannes KABATEK
Universitatea din Zürich, Elveția

Como es sabido, el gran giro que dio la lingüística al principio del siglo XX con la publicación del Cours de linguistique générale de Ferdinand de Saussure sustituyó la perspectiva diacrónica, dominante en la lingüística de finales del siglo XIX, por una perspectiva predominantemente sincrónica y sistémico-estructural. Si la visión sistemática se abandonó en diferentes ramas de la lingüística a partir la segunda mitad del siglo XX, no es así con el predominio del enfoque sincrónico, que se ha mantenido hasta el presente en la mayoría de las escuelas lingüísticas.

En esta contribución, mostramos cómo las limitaciones impuestas de la lingüística moderna son superables desde lo que Eugenio Coseriu llamó una visión integral, con necesidad de partir del hablar en todo estudio lingüístico, con recuperación de la historicidad como factor esencial del hablar y con introducción del paradigma de las tradiciones discursivas, el cual permite abrir nuevos horizontes en los estudios del lenguaje humano y de las lenguas.

1. Transversalitate discursivă

În istoria gândirii umane s-a întâmplat nu o singură dată ca reflecțiile asupra limbajului să devină centrale: au fost momente de un neîndoielnic logocentrism, mai mult sau mai puțin reușit și roditor, foarte roditor, de exemplu, în cazul gândirii aristotelice, crucial și cu emfatarea particularităților limbilor în idealismul filosofic german și doar parțial reușit în cazul așa-numitei „cotituri lingvistice” și al adoptării unui structuralism și post-structuralism în cadrul criticii literare. Teza fundamentală a acestor pagini este că o nouă cotitură lingvistică nu ar fi de prisos în științele umaniste, că lingvistica secolului al XXI-lea, în loc să se subordoneze științelor naturii și principiilor teoretice și metodologice, ar trebui să se definească de la propriul obiect și că, realizându-se acest fapt cu toate consecințele implicate, ar contribui la dezvoltarea științei în general mult mai mult decât o face imitând discursuri străine de esența obiectului său.

Astfel ajungem la primul principiu dintr-o serie de cinci principii care structurează această lucrare: *principiul criticii transversalității discursive*. Este un principiu care se poate ilustra cu un exemplu foarte simplu: să ne

imaginăm că un agricultor care vine dintr-o regiune unde plouă o dată pe zi se mută în altă zonă, unde plouă foarte puțin. Niciodată în viața lui nu a udat plantele, pentru că nu știe că trebuie făcut acest lucru. Este evident că, dacă nu își schimbă obiceiul în regiunea aridă, va pierde tot și niciodată nu va ajunge să obțină o recoltă. Deci un lucru ce pare atât de simplu, ba chiar absurd, servește ca să illustreze principiul: agricultorul va avea nevoie de o schimbare critică a circumstanțelor actuale, va avea nevoie să vadă dacă maniera sa preconcepută de a vedea lucrurile poate fi aplicată sau nu și la noua situație. În științele umaniste, și mai ales în lingvistică, fenomenul transversalității discursive este foarte cunoscut, dar și a fost criticat adesea. De exemplu, când în secolele al XV-lea și al XVI-lea se realizează numeroase descrieri ale limbilor vernaculare, se obișnuia ca acest lucru să fie făcut cu aparatul descriptiv moștenit din limbile clasice. În acest mod, câțiva gramaticieni ignoră unele categorii proprii limbilor vernaculare, întrucât perspectiva lor provine din gramatica latină sau greacă. Există categorii care multă vreme nu intră în catalogul descrierii lingvistice, precum *marca diferențială a obiectului (mdo)*¹: este vorba de fenomenul marcării obligatorii a anumitor obiecte pe care îl întâlnim în română și în spaniolă, unde trebuie să spunem *eu îl văd pe Ion* sau *yo veo a Juan*, în timp ce în alte limbi este suficient să spunem *je vois Jean* sau *ich sehe Johannes*. Din moment ce această categorie nu există nici în latină, nici în greacă, ea trece în mare măsură neobservată de către gramaticienii umanismului. Și astăzi, în zilele noastre, conștienți de existența lor, găsim mărci diferențiale în unele limbi exotice, săvârșind, poate, aceeași eroare, dar în sens invers: interpretăm orice element din fața complementului obiect drept *mdo*, deși nu există motive pentru aceasta. În acest caz, sarcina științei constă din păstrarea unei perspective critice și din adaptarea continuă a conceptelor descriptive cu privire la obiecte (fără a intra acum în chestiunea — adeseori abordată greșit — dacă obiectele ca atare există sau nu).

La o scară mai largă, preluarea integrală a concepțiilor din științele naturale în științele umaniste corespunde unui proces de transversalitate discursivă și nu ar fi nevoie să criticăm nimic dacă obiectivele ar putea fi comparabile, ceea ce se întâmplă în cazul multor lingviști contemporani. Mi se pare că se poate spune, inclusiv, că în lingvistica actuală predomină o viziune care pleacă de la unitatea fundamentală a științelor, fără să se facă o distincție între științele umaniste și științele naturale. La baza acestei idei unitare se află și motive ideologice și psiho-sociale. Peisajul universitar actual este marcat — poate mai mult ca oricând — de o ierarhie internă de prestigiu al disciplinelor și al științelor naturale sau tehnice, al medicinei și al științelor economice (aparținând, de fapt, de științele umaniste), care au un

---

¹ Cf. Bossong 1991.

prestigiu — pe lângă o dotare material-financiară care merge mână în mână cu acesta — uneori mult superior Literelor. Nu este neobișnuit, deci, ca în cadrul Literelor să se producă fenomene de adaptare la discursuri generate în ierarhii cu prestigiu superior, fără chestiunea critică dacă acest lucru are sau nu vreun sens. Cîteva discipline au profitat mai mult decît altele de acest tip de acomodare sau imitare, precum arheologia, care, evident, trebuie să profite de aceste tehnici pentru identificarea și descrierea obiectelor sale, sau chiar lingvistica, ce poate focaliza latura neurocognitivă și, bineînțeles, naturală a obiectului său, latură fără de care acesta nici nu ar exista.

Să reținem, deci, deocamdată acest prim principiu al necesității de a avea o poziție critică față de adoptarea discursurilor în situații diferite, fără a sesiza diferențele dintre respectivele obiecte. Și să reținem — fără a intra deocamdată în alte detalii — și că obiectele științelor umaniste nu sînt identice cu obiectele științelor reale, și atunci ideea unei științe unitare, cu metode comparabile, este o eroare. Vom reveni ulterior asupra acestui aspect.

2. Saussure și prioritatea conceptului de *langue*

Am pornit de la Ferdinand de Saussure din două motive: în primul rînd, aniversările pot fi ocazii bune pentru reflecție, iar în anul 2016 se împlinesc 100 de ani de la publicarea unei cărți care a schimbat direcția lingvisticii secolului al XX-lea, *Cours de Linguistique Générale*. Și, în al doilea rînd, pentru că Saussure este, poate, ultimul referent comun din lingvistica modernă, ba chiar și dincolo de lingvistică. În legătură cu el, și în contrast cu ideile sale, se pot ilustra relativ ușor cîteva dintre principiile care mă vor conduce la susținerea „tezei fundamentale” formulate mai sus, cea a unei noi „cotituri lingvistice”.

Vom lăsa deoparte dezbateră — interesantă, cu siguranță, dar irelevantă în acest context — dacă ideile lui Saussure sînt ideile lui sau, mai degrabă ale discipolilor, dacă *Cursul*, așa cum îl cunoaștem, reproduce sau nu în mod fidel învățătura maestrului elvețian: cartea publicată în orașul Lausanne în 1916 este cea care a făcut istorie, cea care servește drept cadru de referință pentru lingvistica secolului al XX-lea și de la care nu pleacă doar marile școli structuraliste, ci, în mod direct sau indirect, toate concepțiile fundamentale ale lingvisticii moderne.

Ferdinand de Saussure joacă, în istoria lingvisticii, un rol important, întrucît cu el lingvistica face marea cotitură de la lingvistica istorică la lingvistica pe care el o numește sincronică. Și, de fapt, prin aceasta Saussure intenționează să realizeze, măcar în parte, ceea ce tocmai am afirmat, prin faptul că propune o lingvistică ce se construiește pornind de la propriul său obiect de studiu, și nu de la transversalitatea discursivă, adică de la adoptarea unei abordări create în alte discipline.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, lingvistica era într-o situație oarecum asemănătoare cu cea din prezent. Așa-numiții *neogramaticieni* (grupul de lingviști de la Universitatea din Lipsca) — care domină epoca de dinaintea lui Saussure și din care Saussure însuși face parte — s-au opus unei lingvistici „impresioniste”, cu criterii nu foarte clare, și au impus, în lingvistică, introducerea unei metodologii rigide și obiective, cu legi asemănătoare legilor naturii. Aceste legi se aplică evoluției istorice a sunetelor, descriind principiile universale și evoluțiile particulare ale limbilor și extrapolând principiile absolute care reglementau aceste evoluții.

Saussure nu se opune acestei lingvistici „obiective”, dar îi adaugă, prin lingvistica sincronică, o *altă* lingvistică și, de fapt, afirmă clar că cealaltă, cea sincronică, este cea pe care o preferă, cea care este pentru el lingvistica „adevărată”, lingvistica lui *langue*, a sistemului lingvistic:

il faut se placher de prime abord sur le terrain de la langue et la prendre pour norme de toutes les autres manifestations du langage (Saussure 1916, 117).

Și cu aceasta se apropie de esența limbajului, observând câteva fapte fundamentale ale limbajului uman, și combină postulatul său, cel al unei lingvistici sincronice, cu o critică a istoricismului. Față de doctrina secolului al XIX-lea și lema lui Hermann Paul că „toată lingvistica este istorică”, Saussure observă — pe bună dreptate — că pe vorbitori nu-i interesează istoria sunetelor.

Se poate vorbi perfect românește fără a ști că grupul *-kw-* din latină se transformă în *-p-* în română (*aqua* > *apă*). Un vorbitor de limbă română poate trăi foarte bine spunând și fiind *apă* toată viața fără a cunoaște originea cuvântului. Nu înseamnă că istoria îi este indiferentă, după cum vom vedea mai departe, dar Saussure accentuează că pentru vorbitori istoria nu este lucrul cel mai important. *Langue*, sistemul, funcționează în actualitatea sa, în sincronia sa:

car la langue est un système de pures valeurs que rien ne détermine en dehors de l'état momentané de ses termes (Saussure 1916, 116).

Mai mult, după Saussure, evoluția fonetică este inexistentă pentru vorbitori, care se găsesc „în fața unei stări”:

la première chose qui frappe [...] c'est que pour le sujet parlant leur succession dans le temps est inexistante: il est devant un état (ibid., p. 117).

Din acest motiv, lingvistul care vrea să cerceteze limba trebuie să se lipsească de cunoașterea trecutului, trebuie să îl „elimine”:

[le linguiste] ne peut entrer dans la conscience des sujets parlants qu'en supprimant le passé (ibid.).

Chiar și așa, pentru Saussure, în spiritul ideii *faptului social* (*fait social*) al sociologului francez Emile Durkheim, *langue* este considerată a fi ceva exterior vorbitorului, deși semnele lingvistice se găsesc în mintea vorbitorului ca unități psihice. *Langue* există în masa vorbitorilor, este o entitate abstractă externă vorbitorului și, prin urmare, nu poate fi schimbată de către acesta: învățarea unei limbi ar fi, deci, interiorizarea a ceva extern deja dat, și de aici imposibilitatea individului de a schimba ceva ce este un fapt social.

Deși ideea faptului social și a exteriorității sale este problematică, Saussure are perfectă dreptate să relaționeze limbajul uman cu *mintea*. Neogramaticienii secolului al XIX-lea, la fel ca lingviștii experimentali sau cantitativi ai secolului al XXI-lea, doreau să trateze limbajul ca pe un obiect, în același mod cu obiectele din natură: ca și cum ar fi o substanță chimică, un mineral sau orice alt obiect străin de noi. Saussure schimbă punctul de vedere: deja limbajul nu mai este privit dintr-o perspectivă aseptică, din afară, ci se iau în considerare *mintea* vorbitorului însuși și viziunea sistemului lingvistic în „conștiința” vorbitorului.

Așa cum am spus, Saussure — cel din *Cours* — este un geniu didactic și are capacitatea atât de rară de a rezuma lucrurile complexe și de a le reduce la niște principii de bază foarte clare, stabilind perechi dihotomice de termeni la fel de clari. Această capacitate didactică a contribuit, fără îndoială, la enormul său succes.

Dar cel mai important aspect al operei lui Saussure, motivul pentru care acestuia i se atribuie întemeierea lingvisticii moderne, este introducerea unei schimbări de perspectivă: nu se mai consideră că sarcina principală a lingvisticii ar fi descrierea evoluției sunetelor libere. Privirea se întoarce spre modul în care funcționează elementele, spre sistem, spre ceea ce este cel mai relevant pentru vorbitori: distingerea elementelor limbii, fundament al cunoașterii. „Masa amorfă” a realității, pe de o parte, și a sunetelor, pe de altă parte, se prezintă ca structurată prin limbaj sau, mai bine-zis, prin *limba* particulară. Astfel, Saussure marchează lingvistica secolului al XX-lea în două sensuri: pe de o parte, pentru că își întoarce privirea spre prezent și, pe de altă parte, pentru că stabilește ca temă principală *opозиția* elementelor într-un sistem lingvistic. Opoziția dă naștere unei serii întregi de școli „structuraliste”, de la Școala pragheză la Școala din Tübingen, trecând pe la cea din Copenhaga sau prin structuralismul american. Se descriu sisteme, se descoperă simetria

ca principiu (aproape) universal al organizării sistemelor vocalice și consonantice și se stabilesc diferite principii structuraliste, precum principiul funcționalității, principiul sistematicității și principiul neutralizării.² Structuralismul triumfă mai ales datorită lucrărilor Școlii de la Praga, în analiza fonică; mai târziu, prin Hjelmslev și Școala din Copenhaga, prin lucrările lui Greimas, lui Pottier și ale altora din Franța și prin Școala din Tübingen, se extinde la semantică, însă, cu excepția unor tentative în această direcție, nu reușește să triumfe niciodată în analiza sintactică.

Sintaxa devine centrală în altă ramură a lingvisticii, care în realitate reacționează împotriva structuralismului, în acest caz un structuralism ortodox nord-american, cu apariția lucrării *Syntactic Structures* a lui Noam Chomsky, în anii '50, și centralitatea sa nu vizează paradigmaticul și opozițiile într-un sistem, ci sintagmaticul sau, mai bine-zis, relația dintre ierarhic și liniar în ordinea elementelor. Se spune uneori că gramatica generativă chomskiană rupe cu principiile structuraliste și cu saussurianismul. Dar acest lucru este doar parțial adevărat: rupe cu primordialitatea analizei structural-opoziționale a elementelor, dar continuă să acorde înfățișare analizei sincronice: limba este limba actualității, limba vorbită în general, gramatica sa, funcționarea sa, sintaxa sa. Chomsky continuă să vorbească despre „structuri” și se continuă cercetarea unui anumit sistem lingvistic, fără a privi către istorie. Și dacă ne uităm la evoluția celei de a doua jumătăți a secolului al XX-lea, vedem că lingvistica va continua să fie sincronică inclusiv în celelalte noi tendințe care se manifestă începând cu anii '50: sociolingvistica se va ocupa cu relațiile dintre limbi și societăți în actualitate; pragmatica va investiga interacțiunea lingvistică fără să ia în considerare trecutul, iar lingvistica cognitivă va cerceta relația dintre gândirea lingvistică și nonlingvistică în mintea vorbitorilor actuali.

Se pare că „succesul” lingvisticii moderne constă în depășirea, o dată pentru totdeauna, a privirii diacronice, care rămîne ori foarte în urmă, ori într-un colț al unei discipline marginale care continuă să se ocupe de studiile diacronice.

Dar dacă ne uităm mai bine, această „reușită” este o limitare nedreaptă și inacceptabilă. Cum s-ar putea studia *limba*, un obiect istoric prin definiție, excluzînd istoria? Specializarea treptată a disciplinelor duce la excluderi de diferite tipuri, la perspective particulare care deschid noi orizonturi, lăsînd la o parte, în același timp, altele. Dar trebuie să ne întrebăm cum se poate studia ceea ce este structurat, *langue* a lui Saussure, fără a lua în considerare ceea ce nu este structurat, cum se poate studia relația dintre limbă și societate fără funcțiile interne ale limbii, cum se poate studia pragmatica fără particularul fiecărei limbi, cum se poate studia cogniția universală

---

² Cf. Coseriu 1981, 186-250.

ignorând structura particulară a fiecărei limbi ? Cu aceasta ajungem la al doilea principiu de azi, la *principiul excluderii*. Este un principiu care depinde în parte de legile pieței științifice și care are legătură cu strategiile de poziționare ale produselor noi. Noutatea se vinde mai bine când este absolută și când este însoțită de un discurs care condamnă drept învechit ceea ce era înainte. Principiul excluderii are, în esență, două origini: ignoranța, pe de o parte, și strategia, pe de alta. Ignoranța apare de obicei atunci când cel care descoperă o realitate care, în opinia sa, nu a mai fost observată sau analizată înainte și, îmbătat de descoperire sau orbit de entuziasm, își ridică propria „sa” descoperire la rangul de absolut. Iar strategia apare de obicei când cineva gândește că ridicarea unei inovații la rangul de absolut îi va aduce posibilități mai bune de „vânzare”. În practică, ambele origini sînt greu de identificat. Dacă Saussure vorbește de „*linguistique proprement dite, celle dont la langue est l’unique objet*” (Saussure 1916, 40), se pare că este pe deplin conștient de existența multor altor fenomene lingvistice, dar știe că trebuie stabilită o *linguistique de la langue*, întrucît lingvistica diacronică este deja perfect stabilită, iar *linguistique de la parole* nu este centrală pentru el. Când Chomsky reduce lingvistica la o anume viziune universalistă a sintaxei, știe bine că există și alte fenomene, dar se pare că descoperirea sa îl face să descalifice restul: nu se neagă existența sa, ci apartenența sa la lingvistică. Lingvistica „teoretică” este, pentru el, o lingvistică bazată pe structuri universale sintactice, adică pe fenomenul căruia el i-a dedicat o parte importantă a investigației lingvistice de-a lungul vieții sale.

Și se întîmplă astfel destul de des: pragmaticienii spun că semnul există doar în interacțiune și unii neagă posibilitatea de a-l considera în afara ei. Cei care descoperă că în limbă există construcții și colocații lansează o gramatică construcțională și neagă existența unei gramatici dincolo de construcții (sau spun că este o proiecție a lingviștilor). Cei din lingvistica cantitativă reduc totul la cantități, neurolingviștii reduc totul la activități cerebrale etc. etc.

Principiul excluderii este uneori și un principiu derivat din politici și instituții, altfel spus, din puterea academică, din împărțirea resurselor financiare într-o lume în care există mulți care fac lingvistică într-un anume mod pentru că știu că au astfel posibilități pe piața academică, și nu neapărat pentru că văd că astfel pot contribui cu ceva la cunoașterea limbajului.

Dar nu vom intra acum pe drumul fără ieșire al lamentărilor. Am menționat două principii cu efecte negative: problematica transversalității discursive și cea a excluderii. Acum, în a doua parte, ne vom întoarce spre o altă viziune, introducînd, în mod contrastiv, trei principii pozitive. Și cotitura ne obligă să vorbim despre cel care ne-a făcut să apărăm aceste principii dincolo de secolul al XX-lea: Eugeniu Coșeriu și „lingvistica sa integrală”.

3. „Lingvistica integrală”

Abia pe la sfârșitul anilor '60 Eugeniu Coșeriu începe să vorbească despre „lingvistica integrală”. Astăzi este un termen cunoscut în România, unde există o mișcare de integralism lingvistic care urmează direcțiile lui Coșeriu. Termenul sună pretențios și am putea gândi: cum poate cineva să își numească propria lingvistică „lingvistică integrală” ? Răspunsul este, în primul rând, că lingvistica integrală nu este un termen exclusiv, ci dimpotrivă. Nu servește doar pentru definirea teoriei limbajului a lui Coșeriu, ci apare ca un *program* al lingvisticii în general. Un program în care, înainte de toate, trebuie să se știe care este locul pe care îl ocupă munca fiecăruia în edificiul teoriei limbajului. Termenul „lingvistică integrală” chiar nu se referă la un alt proces de excludere strategică: nu are ca obiectiv să postuleze drept absolută o opinie personală și parțială. Derivă dintr-un *ethos* profund care este exprimat în lema „ta onta os estin légein”, *să spui lucrurile așa cum sînt*, o ușoară modificare a unei fraze de-a lui Platon. Și acest lucru poate suna arrogant, dar este un principiu real și nu tocmai unul de poziționare sau de putere: cu acest principiu, Eugeniu Coșeriu ne reamintește temelia științei împotriva întregii corupții reale pe care o putem găsi în lumea științifică. Ca să putem spune lucrurile așa cum sînt, trebuie să știm ce se face în lingvistică. Lingvistica integrală nu este o lingvistică ce ar putea să integreze toată lingvistica; este, în schimb, un fundament care ne permite să localizăm ce face fiecare într-un edificiu universal. Coșeriu proiectează acest edificiu universal, este adevărat, dar nu îl umple: îl pune la dispoziția tuturor. Lingvistica integrală nu este dogmă, nu este „framework”. „În ce «framework» lucrezi ?” — obișnuiesc să întrebe mulți colegi din lingvistică, mai ales în lumea anglo-saxonă, dar din ce în ce mai mult și în Europa. Mereu am avut probleme în a răspunde. Strategic, în SUA ar trebui să răspund: „lucrez în «framework-ul» coșerian” și, mai târziu, să explic care este doctrina care îmi permite să văd lucrurile cel mai bine. Dar nu vreau să răspund astfel. Deși am învățat mult, foarte mult, de la Eugeniu Coșeriu, folosesc conceptele sale și gîndesc plecînd de la edificiul pe care l-a construit, nu mi se pare că lucrez în „framework-ul” său. Un *frame* este un cadru, o limitare. Lingvistica integrală nu este o limitare, este invitația de a descoperi lumea fenomenelor în toată bogăția lor: toate dimensiunile posibile ale limbajului uman, ale limbilor și ale textelor. Lingvistica integrală nu se schimbă atunci cînd maestrul decide că ceea ce a spus pînă la o anumită dată nu mai este valabil, iar toți adepții îl urmează. Lingvistica integrală oferă un cadru foarte general și esențial al unor principii de bază care își au rădăcinile într-o linie istorică milenară, cu bază aristotelică, modernizată în viziunea lui Humboldt și îmbogățită de toată gîndirea idealismului german, de la Herder pînă la Humboldt, trecînd pe la Hamann, Schelling, Schleiermacher și

Hegel.³ Este o lingvistică cu o profundă bază istorică, care își asumă istoria lingvisticii și a filozofiei limbajului și nici nu reinventează roata, nici nu neagă bibliografia mai veche de zece ani. În lingvistica actuală, prin transversalitatea discursivă dinspre științele exacte, există moda de a imita discursul „învechit”. Este adevărat că am avansat din punct de vedere tehnic și că Aristotel nu avea nici *eye-tracker*, nici corpusul de zece miliarde de cuvinte pe care îl avem azi în limbi precum spaniola. Dar, de pildă, anumite idei despre condiția de adevăr pe care le găsim în *De interpretatione* pot elimina unele discuții sterile și false ale semanticii actuale.

Tradiția disciplinei noastre nu este o încărcătură de prisos, ci baza oricărei inovații. Poate inova doar cine cunoaște și respectă trecutul, iar Coșeriu cunoștea, cu impresionanta sa știință enciclopedică, mai bine decât oricine din secolul al XX-lea aceste două tradiții, cea a lingvisticii și cea a filozofiei.

Chiar dacă spuneam mai sus că diferitele școli lingvistice din secolul al XX-lea și secolul al XXI-lea străluceau și strălucesc prin parțialitatea lor, prin reducăționismul lucrurilor și prin uitarea aspectelor fundamentale, acest lucru nu neagă realizările importante ale diferitelor discipline, dar, în afară de toate aceste succese particulare, lipsește viziunea de ansamblu. Există, este adevărat, o specializare enormă, și ca atare există în lingvistică, precum în științele naturii, experți în domenii foarte particulare. „Eu lucrez în sintaxa determinanților”, îmi spune o colegă braziliancă, și mai târziu îmi mărturisește că despre sintaxa verbului nu știe aproape nimic. Cred că este bine să fim experți, dar cel puțin ar trebui să știm unde ne aflăm. Cineva poate fi expert într-un domeniu, dar înainte de asta ar trebui să delimiteze acest domeniu și să știe că este relaționat cu edificiul întreg, la fel cum geamgiul ar trebui să știe la ce folosesc geamurile într-o casă.

Coșeriu construiește, în anii 1950, în splendida epocă din Montevideo, un edificiu care tocmai asta încearcă: să depășească limitele autoimpuse de lingvistica modernă. Marile sale opere din acei ani sînt, în esență, discuții pornind de la lingvistica lui Ferdinand de Saussure. Una dintre sintagmele reprezentative ale lui Coșeriu a fost „los alcances y los límites”, deschiderile și marginile, anvergura și limitele: sarcina de a semnala, plecînd de la o poziție „simpatetică”, de încercare de înțelegere „de dinlăuntru” a unui edificiu de gândire, ceea ce s-a obținut, și să arate și care sînt limitările unei anumite abordări. Coșeriu arată importanța lui Saussure, motivul pe care îl are cînd postulează o lingvistică sistemic-structurală. Dar semnalează și limitările sale. Atunci cînd arată realizările structuralismului, Coșeriu merge dincolo de Saussure postulînd o analiză structurală a tuturor aspectelor posibile ale limbajului, ale semanticii, precum și ale sintaxei, și nu

---

³ Să se vadă, cu privire la acest aspect, viziunea oferită în Coșeriu 2015.

doar ale laturii fonice. Dar insistă, de asemenea, și acest fapt este foarte important, că aspectul structural este doar un aspect particular. În manualele de lingvistică Eugeniu Coșeriu este frecvent etichetat drept „structuralist”. A fost, da, și lui i se datorează viziunea cea mai limpede și exhaustivă pe care o avem despre semantica structurală. Dar nu a fost doar structuralist, întrucât a semnalat chiar de la început și limitările analizei structurale. Este în mod particular emblematic, în acest context, articolul din 1955 intitulat „Determinación y entorno”, care începe tocmai cu această referință foarte directă la Saussure:

De vez en cuando, aunque no con mucha frecuencia, se vuelve a advertir la estrechez de los límites que se imponen a la lingüística cuando se la entiende saussureanamente como ciencia de la “lengua”. (Cosieriu 1955-56, 29)

Mi se pare că în formula „Îngustarea limitelor autoimpuse ale lingvisticii” se găsește tot programul lingvisticii integrale: lingvistica trebuie să se ocupe de *toate* aspectele posibile ale limbajului uman, și trebuie să o facă plecînd de la o poziționare clară a problemelor care se pun. Pentru această poziționare, Coșeriu propune, în binecunoscuta sa lucrare din 1955, faimoasa sa distincție a celor trei niveluri o distincție destul de simplă și, după părerea sa, împărțită intuitiv de către vorbitori. Mai tîrziu, într-o conferință la *Linguistic Society of America*, va spune că în această distincție constată contribuția sa cea mai importantă pentru lingvistică:

if I were asked what I consider to be my main contribution to the understanding of language and consequently to the foundation of linguistics or, to put it in other words, what constitutes my permanent frame of reference, the very often implicit fundamental principle underlying my treatment of the different, general, or particular linguistic problems, I would answer that it is a relatively simple distinction, one also made intuitively by the speakers of any language, which became entirely clear to me only around 1955; in any case, it was only in 1955 that I formulated it explicitly and undertook to justify it. (Cosieriu 1985: XXVI)

Distincția este următoarea:

Levels	Points of view		
	ἐνέργεια Activity	δύναμις Knowledge	ἔργον Product
Universal	Speaking in general	Elocutional knowledge	Totality of utterances
Historical	Concrete particular language	Idiomatic knowledge	(Abstracted particular language)
Individual	Discourse	Expressive knowledge	Text

Limbajul uman poate fi privit sub aspectul său universal, ca limbaj, cu universalitatea care constă în cunoașterea lumii plecând de la semne lingvistice împărțite cu ceilalți. Aceste semne nu sînt, totuși, universale, ci corespund limbilor particulare și se activează în acte concrete și individuale interpretabile doar în individualitatea lor, care cuprinde nu doar semnele, ci toată situaționalizarea și contextualizarea lor. Cele trei niveluri, aplicînd o terminologie aristotelică, pot fi considerate sub trei aspecte, de la potențialitate o *dynamis* (sau „competență”, pentru a folosi un termen chomskian), la activitate sau *enérgeia*, sau, în cele din urmă, ca produs, *érgon*, rezultat. Acest text pe care tocmai îl citești se creează pe baza unei anumite competențe lingvistice, se manifestă ca un act unic, într-un anumit moment, Zürich și Tübingen și va rămîne ca *érgon*, ca produs, în forma scrisă pe care tu, cititorule, o ai acum în fața ta.

Această tripartiție a nivelurilor pare foarte simplă, dar are numeroase consecințe. Dacă o aplicăm bine, vedem anvergura și limitele multor lucrări de lingvistică din ultimii '60 de ani. Cînd Austin și Searle lansează așa-numita *teorie a actelor de vorbire*, prezintă o teorie considerată ca universală plecînd de la engleză; ba mai mult: delimitarea actelor de vorbire se face plecînd de la verbele englezești. Cu puțin timp în urmă am participat la susținerea unei teze de doctorat în Brazilia, în care se prezenta un studiu al actelor de vorbire directive ale portughezei. Baza a fost o listă de verbe traduse plecînd de la *speech-act-verbs* ale englezei. Dar cum bine a zis Martinet, *Le langage n'est pas un calque de la réalité*: limbile configurează realitatea în moduri foarte diferite, și structurarea verbelor actelor de vorbire este pur și simplu foarte diferită în spaniolă și în engleză. Searle face pragmatică pe baza englezei, face, deci, pragmatica englezei gîndindu-se că se mișcă la nivel universal, și doctorandul brazilian se gîndește că face pragmatica portughezei lucrînd cu o listă de verbe englezești concepută pentru descrierea universală. Cînd există astfel de confuzii în premise, nu vor lipsi confuziile în rezultate. Multe dintre principiile sintaxei generative derivă, cel puțin la început, de la sintaxa englezei, și de la engleză se presupune că se face o sintaxă universală. Dar engleza nu este limba universală, după cum nu este nici franceza, oricît de mult s-ar fi crezut acest

lucru în secolul al XVIII-lea.

Confuzia a ceea ce este universal cu ceea ce este particular într-o limbă este foarte frecventă pînă în prezent, în același mod în care are loc confuzia dintre nivelul istoric al limbilor și nivelul individual al textelor. Dacă în descrierea lexicografică uneori avem liste întregi de sensuri pentru un singur cuvînt, acesta derivă de multe ori din confuzia dintre semnificația lexicală și accepțiunile cuvintelor în texte concrete. Dar de multe ori plecîndu-se de la o identificare coerentă a înțelesului lexical se pot deriva „semnificațiile vorbirii”, care, de fapt, sînt interminabile deoarece vorbirea cuprinde procese hermeneutice care derivă din metonimizarea și metaforizarea uzurilor și nu fac parte din semnificația lexicală abstractă, ci din capacitatea noastră creativă și dinamică a actului vorbirii.

În mod evident, Coșeriu, crede că toate acestea se consideră „de la framework-ul lui”. Ceea ce postulează este o conștiință a cercetătorilor despre ceea ce realmente fac, evitînd confuziile de bază pentru a nu le regăsi în concluzii.

Și pentru aceasta este nevoie să elibereze lingvistica din lanțurile saussuriane. În „Determinare și cadru” distinge *trei* lingvistici, nu doar una: o lingvistică *a vorbirii* — a nivelului universal — în care avem, pe de o parte, mecanismele universale de determinare ale semnelor lingvistice, și pe de altă parte „cadrele”: tot ceea ce înconjoară semnele lingvistice, lumea fizică, diferitele contexte (verbal, extraverbal, cultural, istoric etc.) — adică ceea ce, mai mult sau mai puțin, mai tîrziu se va numi „pragmatică”. A doua lingvistică este cea a *limbilor* și a structurilor sale, în care trebuie dusă la bun sfîrșit într-un mod exhaustiv și cu o metodă coerentă analiza structurală, dar dincolo de structural trebuie să identificăm și ceea ce este „normal” în realizarea sistemelor și trebuie să ne dăm seama că o limbă nu este ceva unitar și omogen, ci că prezintă variație spațială, socială și stilistică. În sfîrșit, în al treilea rînd, Coșeriu postulează o „lingvistică a textului”, disciplină inexistentă în anii '50 și care doar mult mai tîrziu va apărea în diferite spații culturale.

Dar depășirea lui Saussure merge mai departe. Coșeriu reintroduce viziunea istorică în lingvistică, cea cu care ajungem la penultimul principiu, *principiul istoricității*. Noi, ființele umane, Hegel o știa bine, sîntem ființe istorice prin definiție, și istoria asumată este o istorie împărtășită cu ceilalți care ne permite să ne recunoaștem în celălalt. Limba — nu limbajul ca atare, ci limba particulară — este baza existenței noastre ca oameni. Cu ajutorul limbii cunoaștem lumea, cu ajutorul limbii ieșim din singurătate și devenim membrii unei comunități. Recunoaștem existența lucrurilor pentru că semnele limbii noastre se reflectă în ceilalți și în referința la lucruri. Limba eului este o limbă orientată spre tu: nu limbaj, întrucît în limbajul universal nu putem vorbi. Vorbim românește și sîntem români, spunînd „copac” și uitîndu-ne

spre acel obiect acolo afară nu doar că recunoaștem copacul, ne recunoaștem reciproc prin intermediul semnului și prin referentul său.

Saussure postulează că limba pentru vorbitor este anistorică și că trebuie să lăsăm deoparte trecutul pentru a putea face analize lingvistice adecvate. Și Coșeriu postulează istoricitatea drept unul dintre principiile universale ale limbajului. Cum pot fi compatibile două viziuni atât de opuse? Dar nu sînt opuse: cel puțin într-un anumit mod, istoricitatea coșeriană și anistorismul saussurian sînt două viziuni ale aceluiași obiect. Limba funcționează sincron, nu trebuie să cunoaștem istoria unui semn pentru a ști să vorbim. Dar dacă zic „copac” în română este pentru că sînt parte a unei istorii, am în mine istoria unui popor care a creat acest semn și pe care îl utilizează conform unor criterii comune, nu inventate aici și acum, ci învățate de la părinți și din comunitate. Ceea ce are particular limbajul uman este că limba ne-o asumăm astfel încît nu mai e o simplă „unealtă” de care ne folosim: *sîntem* în ea, *sîntem* prin ea. În acest sens, este ceva problematic să vorbești de limbă ca „instrument”. Cînt la vioară, este un instrument, și îmi servește pentru a face muzică. Dar nu cînt limba, limba mea, care este ceva atît de profund unit *eului*, ceva la care nu pot renunța să cînt sau să o bag într-o husă. Limba asumată se află în noi, o trăim și o trăim în prezent, o trăim într-un mod dinamic și creativ, nu sîntem sclavii istoriei, nu sîntem închiși: limba este, o spunea deja Herder, și baza libertății noastre.

Temelia acestei concepții este, deci, istoria gîndirii, cu principiul coșerian de *Tradiție și noutate*: noutatea recunoaște tradiția și îi adaugă ceva care doar plecînd de la tradiție poate apărea ca nou. Și principiul fundamental al perspectivei asupra limbajului este cel exprimat clar în *Determinación y entorno*, unde se schimbă citatul din Saussure pe care l-am menționat mai înainte:

‘hay que... colocarse desde el primer momento en el terreno del hablar y tomarlo como norma de todas las otras manifestaciones del lenguaje’ (inclusive de la “lengua”). (Coșeriu 1955-56, 32)

Coșeriu adoptă principiul întîietății laturii *enérgeia* a lui Humboldt și îl dezvoltă aici într-un mod explicit. Față de întîietatea lui *langue*, *principiul vorbirii* postulează că lingvistica trebuie să aibă în vedere, în primul rînd, activitatea creativă a vorbitorilor, atît în chestiuni universale, cît și în chestiuni istorice sau individuale. Acest fapt nu doar că se opune radical lui Saussure, ci se opune și ideii chomskiene de echivalare epistemologică a lingvisticii cu științele naturale și adoptării principiului popperian al ipotezei. În lingvistica integrală coșeriană, studiul limbilor se ocupă de aspectul cel mai important al *culturii* umane și ipotezele nu sînt ipoteze oarbe în fața unei materii externe și necunoscute: sînt ipoteze formulate plecînd de la o

cunoaștere intuitivă a ceva ce noi înșine producem sau, mai bine-zis, ceva ce purtăm înlăuntrul nostru. Confluența ființei noastre cu limbajul face uneori foarte dificilă separarea dintre subiect și obiect, dar are și enorme avantaje, și cu siguranță creează o diferență profundă între obiectele științelor umaniste și obiectele științelor exacte.

4. Continuitatea gândirii coșeriene

Ajunși pînă aici, am putea să ne gândim că ceea ce tocmai am conturat este, pe de o parte, istoria unei nereușite, date fiind limitările diverselor orientări din lingvistică și, pe de altă parte, istoria unui succes al cuiva care pune totul la locul lui și care permite o viziune mai bună asupra lucrurilor. Dar nici nu putem fi atît de simpliști. Marele pericol care pîndește lingvistica lui Coșeriu este izolarea. S-a transformat într-o lingvistică marginală, o lingvistică ce supraviețuiește în lumea hispanică, în vreun colț elvețian sau în România, fără să afecteze curentele care se consideră centrale în lingvistica actuală. Mă tem că greșim foarte mult dacă îngrijim o specie de coșerianism ortodox, dacă facem din Coșeriu un fel de Sfînt al lingvisticii așezat deasupra tuturor. Este adevărat că și eu însumi îmi mărturisesc admirația mea profundă pentru opera lui Coșeriu, dar una e admirația, care se justifică și mi se pare perfect justificată la toți cei care am stat alături de E. Coșeriu și la cei care îl descoperă și continuă să îl descopere –scriitura nu moare – prin intermediul lecturii, și altceva e munca de zi cu zi, precum și strategiile care trebuie urmate.

Și în acest sens, în ciuda unor lamentări care se aud din cînd în cînd, putem fi destul de liniștiți și siguri. Sofistului îi este frică de demantelarea sa; are nevoie de strategii retorice pentru seducție. Dar celui care încearcă să spună lucrurile așa cum sînt nu îi este frică, pentru că ethosul său cunoaște doar un singur compromis: compromisul cu adevărul și reprezentarea sa coerentă. Lingvistica integrală coșeriană nu are nevoie de strategii de seducție dincolo de propria seducție a descoperirii coerenței și clarității sale. Să citești textele lui Coșeriu este mereu un exercițiu revigorant și lămuritor.⁴

5. Dincolo de Coșeriu

Dar să nu rămînem doar la Eugeniu Coșeriu. Cum spuneam, viitorul operei lui Coșeriu nu ar trebui să ne îngrijoreze, întrucît forța sa este intrinsecă; dacă acum se vorbește puțin despre Coșeriu în anumite cercuri, mereu vor exista renașteri și redescoperiri, precum se întîmplă cu toți marii

---

⁴ Toate studiile și articolele (nu și cărțile!) lui Coșeriu pot fi accesate gratuit pe pagina Arhivei Coșeriu: www.coseriu.de

savanți care în cele din urmă vor ocupa locul care pe care îl merită în istorie.⁵ Cea mai mare favoare pe care i-o putem face lui Coșeriu este ca atunci când înțelegem adevăratul potențial al lingvisticii sale integrale și când ne dăm seama de fundamentul pe care ni-l dă, aceasta nu doar ne permite, ci ne obligă să creăm lucruri noi. Pe de o parte, mi se pare o obligație să semnaliez confuziile care apar în unele ramuri ale lingvisticii actuale. Astfel, de pildă, trebuie semnalate erorile anumitor tendințe actuale, când se crede că, cu experimente sau cu niște algoritmi sofisticăți, se face imediat o lingvistică mai serioasă, mai în concordanță cu stadiul problemei în științe. Experimentele și algoritmiile ne pot ajuta să vedem anumite lucruri, dar nu înlocuiesc reflecțiile conceptuale și sarcina localizării corecte a chestiunilor concrete (cf. Kabatek 2012).

Dacă plecăm de la principiul vorbirii și de la diferențierea clară a nivelelor, vom găsi încă și mai multe fenomene în limbaj, în limbi și în funcționarea textelor. În acest sens am vrut să contribuim la amplificarea cunoașterii lingvistice cu o serie de lucrări despre ceea ce Peter Koch a numit *tradiții discursive*, ceva ce am încercat să dezvoltăm în ultimii ani.⁶

Am vorbit despre istoricitatea limbii istorice, această istoricitate asumată pe care o purtăm în noi. Dar există ceva care s-ar putea numi a „două istoricitate”, o istoricitate în care, într-un fel sau altul, limba este un instrument precum vioara, o istoricitate de care ne servim și care la rândul său influențează selecția elementelor lingvistice. Am demonstrat cum gramatica istorică — și cea a limbii române, bineînțeles — nu este doar o înșiruire de sincronii în care elementele evoluează în frecvențe reprezentative pentru o anumită epocă: istoria limbii este și istoria textelor și, de pildă, anumite resurse ale bibliilor timpurii românești nu sînt doar resurse ale românei din secolul al XVII-lea, ci și ale textelor biblice și ca atare au într-o anumită măsură o viață independentă sau cel puțin diferită în comparație cu alte texte. Și tot așa, interferența lingvistică nu este doar o chestiune a limbii, ci și a textelor, și sînt unele texte care în secolul al XIX-lea prezintă un grad enorm de francezizare și altele nu. Identificarea tradiționalității discursive nu este ceva marginal, nu este vorba despre descrierea istoriei anumitor genuri sau a unei formule textuale: este vorba de a arăta, plecînd de la edificiul coerent al teoriei limbajului, relevanța tradiționalității în chestiuni lingvistice.

Întorcîndu-mă la deja menționata teză doctorală braziliană despre

---

⁵ Un exemplu care mi se pare simptomatic în acest context este o carte despre Herder publicată în SUA de Michael Neill Forster, cu un prolog care recunoaște marea înțelepciune cu care Coșeriu s-a apropiat de filosoful german (Forster 2010). Și aceasta pentru că Forster a descoperit din întâmplare niște lucrări de-ale lui Coșeriu, le-a citit și le-a recunoscut valoarea, fără să știe că există în Arhiva Coșeriu un manuscris de mai mult de o sută de pagini despre această temă, încă și mai bogat și mai profund (vezi Coșeriu 2015).

⁶ Dovada acestei preocupări o găsim în Kabatek 2015.

politețe, mereu am insitat pe importanța fundamentală a tradițiilor discursive în așa numitele studii de pragmatică. Nu trebuie să confundăm, cum spuneam, faptul universal cu faptul idiomatic, dar nici prima istoricitate cu cea de a doua. A doua istoricitate, cea a textelor și a discursurilor, este o istoricitate nu imediat relaționată cu limba: pot să existe tradiții într-o limbă și tradiții care merg dincolo de o limbă particulară. Și politețea de multe ori corespunde tradițiilor de a spune sau de a nu spune, și nu depinde de sistemul lingvistic ca atare. Cei care citesc aceste rânduri și sînt originari dintr-un sat mic și au venit să locuiască la oraș știu despre ce vorbesc: cu schimbarea locului nu doar se schimbă dialectul, nu doar poate să fie diferită pronunțarea unui fonem sau a altuia, se schimbă formele de vorbire tradiționale și se schimbă ceea ce se consideră politicos sau nu. Aceasta cu privire la diferențierea internă; totuși, cu privire la tradițiile care merg dincolo de limbă, putem să menționăm formulele de adresare de breaslă sau cele ideologice: după „tutoyement obligatoire”, tutuirea obligatorie împotriva dezechilibrului social impusă în timpul Revoluției Franceze, această idee de dezechilibru exprimată prin forme de distanțare rămîne impregnată în tradițiile stîngii; în România, în Germania, în Franța și în Spania socialiștii se tutuiesc, și tot așa fac și camionagii și motocicliștii, dar nu datorită faptului că aceasta face parte din limbile respective, ci datorită tradiției discursive a socialiștilor, a camionagiilor și a motocicliștilor. Acest fapt are în mod evident o latură sociolingvistică fundamentală, și precum avem nevoie de o pragmatică care să diferențieze tradiționalitatea, avem nevoie și de o sociolingvistică care să o facă, iar mai tîrziu, ca al doilea pas, să încerce să stabilească care este relația teoretică și, în fiecare caz, cea empirică dintre tradiționalitatea discursivă și ceea ce tradițional numim „varietăți” ale unei limbi. Acesta este, deci, ultimul principiu pe care vrem să îl subliniem aici, principiul *tradiționalității discursive*, un principiu lămuritor al multor fenomene și care încă arată mai degrabă ca un program deschis, decît ca o misiune deja îndeplinită; un program pentru lingvistica vremurilor viitoare.

6. Concluzii

Prin intermediul celor cinci principii pe care le-am prezentat – două principii „problematică”, care cer atenția noastră pentru că presupun anumite pericole, și trei principii „pozitive”, care trebuie să orienteze munca noastră –, am încercat să ofer o panoramă esențializată a unor aspecte ale lingvisticii, de la Ferdinand de Saussure pînă în prezent. Am semnalat problematica transversalității discursive, care prezintă și avantaje și face parte din principiile noastre de gîndire, dar care implică pericolul unei priviri derivate parcă din altă constelație asupra lucrurilor, o privire neadecvată pentru lucrurilor pe care le luăm în seamă. Al doilea principiu, cel al excluderii, este

un principiu dăunător, prezent frecvent, dar care merge totalmente împotriva eticii academice a deschiderii și a libertății ideilor. Celelalte trei principii sînt norme de orientare; principiile fundamentale excluse din majoritatea tradițiilor lingvistice de la Saussure încoace și a căror excludere derivă chiar din doctrina saussuriană: principiul vorbirii, principiul istoricității și principiul tradiționalității discursive.

Tradiția discursivă academică mă obligă — sau, mai bine-zis, îmi recomandă, întrucît tradițiile se pot și rupe — să-mi închei conferința rezumînd ceea ce am spus într-o frază ușor de recunoscut și memorabilă, care este cea care urmează: dacă lingvistica anilor următori va fi capabilă să acorde atenție celor două principii dăunătoare, dezmembrîndu-le și criticîndu-le unde este necesar, și în același timp este capabilă să aplice într-un mod util cele trei principii pozitive, eu privesc plin de speranță ceea ce va urma. Și cred că, în România, cu tradiția coșeriană nepierdută, ba încă foarte activă, ne aflăm pe un teren roditor pentru a contribui la această misiune.

Bibliografie

1. BOSSONG, GEORG, 1991, „Differential Object Marking in Romance and beyond”, în: Kibbee, D. & Wanner, D. (ed.): *New Analyses in Romance Linguistics*, Amsterdam / Philadelphia, Benjamins, pp. 143-170.
2. COȘERIU, EUGENIU, 1955-56, „Determinación y entorno. Dos problemas de una lingüística del hablar”, *Romanistisches Jahrbuch VII*, pp. 29-54.
3. COȘERIU, EUGENIU, 1985, „Linguistic Competence: What is it Really ?”, *The Presidential Address of the Modern Humanities Research Association, The Modern Language Review*, vol. 80, partea a 4-a, pp. XXV-XXXV.
4. COȘERIU, EUGENIU, 1981, *Lecciones de lingüística general*, Madrid, Gredos (Biblioteca Románica Hispánica, III, 51).
5. COȘERIU, EUGENIU, 2015, *Geschichte der Sprachphilosophie*, Band 2: *Von Herder bis Humboldt*, ed. De Jörn Albrecht, Tübingen: Narr.
6. FORSTER, MICHAEL NEIL, 2010, *After Herder*, Oxford, Oxford University Press.
7. SAUSSURE, FERDINAND DE, 1916, *Cours de linguistique générale*, Lausanne-Paris, Payot.
8. KABATEK, JOHANNES, 2012, „Intuición y empirismo”, în: Martínez del Castillo, Jesús (ed.): *Eugenio Coseriu (1921-2002) en los comienzos del siglo XXI, Analecta Malacitana*, Anejo LXXXVI, pp. 99-115.
9. KABATEK, JOHANNES, 2015: *Tradiții discursive. Studii*, Editori: Cristina Bleorțu, Carlota de Benito Moreno, Miguel Cuevas Alonso și Adrian Turculeț, București, Editura Academiei Române.